

מנחם נאבת

חרדים אל דברו

חרדיות
בין מגזר לתנועה

מנחם נאבת

חרדים אל דברו

מנחם נאבת

חרדים אל דברו

חרדיות: בין מגזר לתנועה

מרכז חכמה

ירושלים, טבת תשפ"ה

הספר יוצא בסיוע מכון ון ליר

© כל הזכויות שמורות להוצאת חכמה, ירושלים

עימוד: מוטי אלכסנדרוביץ - motial9@gmail.com

עריכת לשון: אורית ג'ושוע - ojoshua613@gmail.com

תמונת כריכה: מאוריצי גוטליב, "יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים"

לפרטים ויצירת קשר: מרכז חכמה - office@chochma.org.il

תוכן העניינים

9

הקדמה

חלק ראשון: חקר החרדיות

19	הבעיה בהבנת החרדיות כתופעה	פרק א
26	ביקורת על תפיסת החרדיות כעמדה אידאולוגית	פרק ב
36	ביקורת על תפיסת החרדיות כזהות חברתית	פרק ג
47	החרדיות כתנועה צעירה	פרק ד
56	חיזוי ההתפרקות	פרק ה

חלק שני: תזת החילון והדיכוטומיות

59	תזת החילון	פרק ו
68	הדיכוטומיה של הישן והחדש	פרק ז
71	הדיכוטומיה פנים וחוץ – חרדים ביחס לאחרים	פרק ח
80	הדיכוטומיה שמימי וארצי	פרק ט
89	מעבר לדיכוטומיות	פרק י

חלק שלישי: חרדיות כתנועה תאולוגית

95	מן הסוציולוגיה אל התאולוגיה	פרק יא
105	בעיית המבט מבחוץ	פרק יב
116	גיל החרדיות כמקרה מבחן	פרק יג
121	תחילתו של פתרון – בין תנועה למגזר	פרק יד

חלק רביעי: החרדיות כתנועה מסורתית

137	חרדיות שמעבר לזמן	פרק טו
146	חרדיות מסורתית	פרק טז
167	מחרדיות דיכוטומית לחרדיות מסורתית	פרק יז
176	"מעולם לא היינו פונדמנטליסטיים"	פרק יח
180	מעבר למסורתיות	פרק יט

חלק חמישי: חרדיות כמחלת אהבה

187	חרדיות, יראת שמים ופרומקייט	פרק כ
197	על המונח חרדה	פרק כא
205	חרדה ואחריות	פרק כב
214	החרדה שבעקבות החילון	פרק כג
219	מן הדתי אל הפתולוגי – יצירת דמותו הפתולוגית של החרדי	פרק כד
225	חרדיות כתנועה דתית	פרק כה

חלק שישי: אתגרי החרדיות כיום

239	מעבר למגזר	פרק כו
247	בעיית ההתבצרות הפנימית ודרכי גישה	פרק כז
261	חרדיות, מודרניות ופתיחות	פרק כח
273	בעיית האוטונומיות ומדינת ישראל	פרק כט
306	בחינת מקרה: שאלת הגיוס לצה"ל	פרק ל
317	ממגזריות לאחריות, מקבץ היבטים	פרק לא
329		סוף דבר

כֹּה אָמַר ה', הַשָּׁמַיִם כִּסְּאִי וְהָאָרֶץ הֶדֶם
רִגְלִי, אִי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאִי זֶה
מְקוֹם מִגְוָתִי. וְאֵת כָּל אֱלֹהֵי יָדַי עֲשֹׂתָהּ
וַיִּהְיוּ כָל אֱלֹהֵי נֶאֱמַר ה'. וְאֵל זֶה אֲבִיט
אֶל עַנִּי וְנִכְה רוּחַ וְחָרָד עַל דְּבָרִי. שׁוּחַט
הַשּׁוֹר מִכָּה אִישׁ זֹכֵחַ הַשָּׂה עֶרְף כָּלֵב
מַעֲלָה מִנְחָה דָם חֲזִיר מְזִכִּיר לְבָנָה מְבָרָךְ
אֲנֹן גַּם הַמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבִשְׁקֻצֵיהֶם
בִּפְשָׁם חִפְצָה [...] שְׁמָעִי דְבַר ה'
הַחֲרָדִים אֶל דְּבָרוֹ אָמְרוּ אַחֲיָכֶם שְׁנֵאִיכֶם
מְנַדִּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכָּבֵד ה' וְנִרְאָה
בְּשִׁמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ.

ישעיהו סו, א-ה

הקדמה

החברה החרדית עומדת כיום במוקד תשומת הלב של החברה הישראלית בהקשרים מתוחים שונים, ושאלות הנוגעות אליה הן מן הסוערות ביותר בדיון הפוליטי והחברתי במדינת ישראל. סוגיות שונות כמו השתלבות בחברה הכללית, השתלבות בעולם התעסוקה, השוויון בנטל, גיוס חרדים לצבא, הפרדת דת ממדינה ועוד, עומדות בלב הדין הציבורי בצורה עזה מאי פעם.

הרפורמה המשפטית שהוצעה בשנת 2023 על ידי ממשלת ישראל טלטלה את המדינה במאבקים והתכתשויות בין קצוות חברתיים ופוליטיים שונים, אולם היא התגמדה לנוכח זוועות השבעה באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל שבעקבותיהן. אלה, לאחר הפוגת הלם קצרה, הולידו מחדש את המתחים החברתיים ואף העצימו אותם, והציפו את הקשיים הגדולים שהחברה בישראל מתמודדת עמם. אם בתקופת הרפורמה המשפטית נגע הדיון על החברה החרדית בעיקר להכרעות פוליטיות בין קבוצות אחרות במדינת ישראל ול"הקצנה" מן הצד החרדי בשאלות דת ומדינה וליברליזם, במלחמת חרבות ברזל התעוררה בעוצמה סוגיית ההשתתפות בשירות הצבאי והשוויון בנטל. עלתה ביקורת מוחלטת, כועסת ותקיפה, על ההימנעות של המגזר החרדי מן הצרכים האקוטיים של המדינה ושל אזרחיה ועל מה שנתפס כהתנכרות וחוסר עניין של החברה החרדית בסובביה.

אולם החרדיות אינה אתגר רק למדינת ישראל, היא בראש ובראשונה אתגר לעצמה. השאלות המשמעותיות של החברה החרדית נוגעות

בכיוונים הפוליטיים, התרבותיים, המנטליים, וגם הרוחניים או אף התאולוגיים שהחברה החרדית מתמודדת עמם. החברה החרדית מתנסחת עם עצמה לאט, אבל גם חווה משברים פנימיים לא מעטים ונוקטת ללא הרף לניסוח מחדש. השאלות הרבות הנשאלות בחברה בישראל סביב החברה החרדית מעוררות מצבי שאלה גם "מבפנים".

בספר זה אבקש להציע מבט ביקורתי על סוגיית החרדיות; לאתגר הן את החרדיות עצמה, הן את חקר החרדיות, והן את המקום שתופסת החרדיות במדינת ישראל ובחברה כולה. לערער על מוסכמות יסוד ביחס לחברה החרדית ולהראות כי הצופה בה מבחוץ מתקשה לתפוס אותה ולהבין את ליבת זהותה בשל הנחות יסוד מוקדמות אלה.

הספר יבקש לערער על סכמות רבות שנעשו אבני יסוד בחקר החרדיות בפרט והאורתודוקסיה בכלל, כמו ההתייחסות אל החרדיות כאל תופעה חדשה, מקומית, מודרנית, שנולדה בשל הצורך הספציפי להתמודד עם אתגרי החילון והמודרנה. הוא יציע מבט פנימי על התודעה החרדית, המלמדת על זהותה הרבה יותר מקביעת גבולות סוציולוגיים ומגזריים. הוא יטען כי מה שנתפס בעיני רבים "תודעה כוזבת" של החרדיות, אמונתה כי היא המשמרת את זהותו העתיקה של העם היהודי באמצעות העמדת התורה והמצוות במרכז קיומה, הוא תיאור מדויק יותר של החרדיות. תווי פנים אלה יאפשרו לגשת אל הסוגיות באופן ביקורתי יותר.

ספר זה נכתב מתוך פרספקטיבה ביקורתית ומתוך הביקורת על תזת החילון. בספר תעלה הטענה כי תזת החילון מעצבת את האופן שהחברה החרדית מתקממת, הן מבחינת המבט החיצוני לה והן כשלעצמה. תזת החילון מציעה מבט דיכוטומי על העולם ועל התרבות המודרנית, והיא מעמידה הבחנה בינארית וקוטבית בין דתיות לחילוניות. הבחנה זו מולידה סדרה של דיכוטומיות מוחלטות: בין השמימי לארצי, בין הפנים לחוץ, ובין הישן לחדש. הטענה כאן היא כי כל הדיכוטומיות רואות את החרדיות כמתקיימת רק על הציר

הדיכוטומי וכתשליל של החילון. הצבה זו משפיעה גם על התודעה החרדית ומעצבת את זהותה.

אבקש לטעון כי החברה החרדית היא מקרה ספציפי של תנועה חברתית רחבה המבקשת לייצר אטמוספירה שיש בה "חרדה לדבר ה'", אטמוספירה המתבטאת בערנות למושגים של יראת חטא, ברצון להעמיד את התורה ואת המצוות בחזית המראה הכללי של זהותה, ובפיתוח מגננוני שמירה חזקים בהקשרים הללו. תנועה זו נובעת מפרספקטיבה הרואה בתורה ובמצוות את המעצבות של הקיום כולו. המגזר החרדי על מוסדותיו לעומת זאת אינו אלא הופעה קונקרטי אפשרית של תנועה זו.

מתוך המהלך הזה אבקש להציג את החברה החרדית כשייכת לסקאלה של המסורתיות וממילא לטעון למסורתיות חרדית. זהו קו קשר רציף המתבסס כקו ארוך של "יותר" ו"פחות", בניגוד לקו הבינארי של דת וחילון שמציבה תזת החילון. קו בינארי זה רואה את החרדיות "סגורה", "קנאית", "הדוקה", "בלתי מתפשרת", אנטיזמה למסורתיות "הרכה", "הסובלנית", "הפשרנית". בניגוד לכך, אציג מהלך המזהה קשר עמוק בין החרדיות למסורתיות, שכן שתיהן בנויות על זיקה הדוקה למסורת, ועל קיום מסוג אחר, מעבר לדיכוטומיות שמציבה תזת החילון.

הטענה העיקרית של הספר היא כי יש להבחין בין החרדיות כתנועה, כלומר כתנועה שעיקרה הוא התורניות שלה, דהיינו הדבקות שלה בתורה ובמצוות ובערכים הנלווים לכך, לבין החרדיות כמגזר. הבעיות הכרוכות בחברה החרדית דהשתא נובעות מתהליכי ה"הגזרה" של החברה החרדית ומהפיכתה לסקטוריאלית. הספר יבקש להראות עד כמה הסקטוריאליות של המגזר החרדי, הפיכתו למגזר בעל אינטרסים מגזריים ושפה פנים מגזרית, היא המקור לבעיה. אבקש לטעון כי התורה, שהיא הזהות היסודית של החברה החרדית, היא גם הפתרון לבעיית הסקטוריאליות, וכי החזרה לתורה כזהותה של החברה החרדית תאפשר התמודדות עם האתגרים השונים העומדים בפני החרדיות.

כך, במוקד הספר עומד הניסיון, הרדיקלי מעט, להעביר את פרספקטיבת המחקר מן הסוציולוגיה אל התאולוגיה ובמקביל אל הפנומנולוגיה. מבלי להבין את התופעה התאולוגית שמייצגת החרדיות ומבלי לייחס לה חשיבות של ממש, לא ניתן גם להבין את הסוציולוגיה של החרדיות. מה שיאפשר מבט תאולוגי על החרדיות הוא היכולת להתייחס אליה מתוך ניתוח פנומנולוגי, ניתוח התופעה הפנימית של החרדיות, הרבה מעבר לשאלות סטטיסטיות. הטענה היא כי "סוציולוגיזציה" של החרדיות קשורה לחרדיות כמגזר והיא תחילת הכשל. המעבר אל התאולוגיה יאפשר להבין את החרדיות באופן יסודי יותר, החרדיות כתנועה תורנית.

הספר מציג לחברה בישראל אפשרויות חדשות להתמודד עם האתגרים של החברה הישראלית ויחסיה עם החברה החרדית. במקום המבנה הדיכוטומי הממקם את החברה החרדית בישראל כמקרה שולי וחרגי, וממילא רואה בה קנאית וקיצונית או לחילופין אקזוטית, מוצעת כאן המחשבה על שותפות כלל ישראלית. שותפות, בניגוד להשתלבות שדובר עליה הרבה בהקשרים הללו, שכן ההשתלבות מציבה אזור של ברירת מחדל מובן מאליה (טבולה ראסה של המרחב החילוני ה"ניטרלי" המוצג כאוניברסלי במהותו) שבתוכו יש צורך "להשתלב". הספר מציג אפוא אלטרנטיבה הן ליוזמות ה"השתלבות" המוצעות השכם והערב לפתחה של החברה החרדית והן להתבדלות ולבדלנות העקרונית המוצעת מן הצד החרדי. שתי מגמות אלה ממוקמות על שני צדי מטבע אחד, וזו מזינה את זו. השותפות פותחת אפשרויות חשיבה חדשות בנוגע לסדר החברתי בישראל. החברה החרדית לא תוצג כאן כחברת קצה שההיטמעות במרחב "הכללי" תהיה ה"פתרון" שלה, אלא כקבוצה המנהלת עם האחרות דיון שקול על המרחב המשותף.

*

אציג להלן את מבנה הספר ואת המהלך הכללי שלו.

החלק הראשון של הספר, "חקר החרדיות", מתמקד בקצרה בקשיים

המלווים את הניסיון להגדיר את החברה החרדית באמצעות קווי תיחום סוציולוגיים ואידאולוגיים אשר מאפיין את מחקר החרדיות בעשרות השנים האחרונות, וטוען כי המשתנים בחברה החרדית גדולים מן הרדוקציה להגדרות הללו. הוא מתעכב על הפער שבין המחקר הבוחן את החברה החרדית באופנים סוציולוגיים לבין התודעה החרדית עצמה. המחקר שם דגש באלמנטים סוציולוגיים, מכיוון שהם מסייעים להבחין את החברה החרדית מאחרות, ואילו החרדים רואים את מהותה של החברה החרדית בדבקות בתורה ובקיום המצוות, שהם רכיבי תוכן. פער זה יוצג באופן נקודתי גם לגבי הטענה הרווחת במחקר החרדיות כמו גם במחקר האורתודוקסיה בכלל, כי החרדיות והאורתודוקסיה הן תופעות חדשות ומודרניות חסרות קשר למסורת, תופעות שנוצרו ועוצבו כריאקציה לאתגרי המודרניות, ההשכלה והחילון. בחיבור זה אעמוד על הפער שבין הטענה הזאת לבין התודעה העצמית האורתודוקסית והחרדית הרואה את עצמה ממשיכה של המסורת היהודית. כמו כן, אציג את המתח סביב חיזוי ההתפרקות של החברה החרדית שעמד במוקד ההתייחסות אליה כמו גם אל הדת בכלל, ואת העובדה שחיזוי זה מתנפץ בעשרות השנים האחרונות.

החלק השני עוסק בתזת החילון. אטען כי תזת החילון יצרה פרספקטיבה מסוימת, "שקופה", המחלקת את העולם המודרני על פי דיכוטומיות מוחלטות כמו דתיות וחילוניות, שמימי וארצי, ישן וחדש ופנים וחוץ. אבקש להראות עד כמה משפיעות הנחות היסוד של תזת החילון על הצורה שהחרדיות נתפסת, על המושגים שמייצר מחקר החרדיות בניסיון להבינה, וגם על הצורה שהחרדיות תופסת את עצמה מבחינה פולמוסית. אבקש לחשוף כמה מן הכשלים העולים מן הפרדיגמה הזאת, וכמה מ"מיטות סדום" שמחקר החרדיות משתמש בהן כדי לתפוס את מהותה של החברה החרדית, ואציע ביקורת על תזת החילון ועל המבנים הפרדיגמטיים שהיא מניחה. אבקש להראות איך הנחות היסוד השקופות של תזת החילון מכריחות את המסתכל לחשוב את

החברה החרדית בדיכוטומיות הקשורות במודרניות ובהתנגדות לה, ומחייבות לראות בחברה החרדית חברה ריאקציונרית גרידא. בעקבות זאת אציע מבט מעבר לדיכוטומיות שמציעה תזת החילון, כמו גם ביקורת על שקיפותה ועל תודעת ה"מובן מאליו" המלווה אותה.

החלק השלישי, "חרדיות כתנועה תאולוגית", עוסק בביקורת כללית על המחקר הנעשה מבחוץ מבלי לתת מקום לדיווח של החברה "מבפנים", ועל מידת האמינות של מחקר כזה, המחייב תיאור של החברה החרדית כ"שוליים" של החברה החילונית, כ"קיצוניות" או למצער כאקזוטיות השבויה במנגנוניה ובמוסדותיה. הוא יציע לכך אלטרנטיבה, כדי לתת עדיפות לפרספקטיבה פנומנולוגית תאולוגית על פני הסוציולוגית והאידיאולוגית. יתואר כאן המרחב התאולוגי של החברה החרדית, המעוצב סביב האופק של התורה והמצוות, הן כנקודת המוצא של הקיום כולו והן כמוקד המשמעות של החברה החרדית. בהקשר זה תעלה גם ההבחנה, החוצה את הספר כולו, שבין החברה החרדית כתנועה לחברה החרדית כמגזר. הטענה היא שההתמקדות בסקטוריאליזם של החברה החרדית, המוסדות הקונקרטיים, והטקטיקות הספציפיות והלוקליות שנבחרו, יש בה טעות אופטית, שכן היא מסתירה את התנועה התאולוגית של החברה החרדית ועושה אותה לתודעה כוזבת של חברה זו, שלא בצדק.

החלק הרביעי, "חרדיות כתנועה מסורתית", מבקש להצביע על הקרבה שבין מושג המסורת לחרדיות. קרבה זו תוצג באמצעות ניתוח מושג המסורת ודרכי התחולה שלו, וזיהוי רכיבי המסורתיות: אמון, דיאלוגיות ואינטימיות עם המסורת. קרבה זו היא ניגוד לאופן דתיות אידיאולוגי יותר, ודרכה יוצג הקשר שבין המסורת לחברה החרדית. בעקבות אלו יוצג גם הקשר שבין החברה המסורתית לחברה החרדית. המחקר הרווח רואה בחברה החרדית אנטיזמה למסורתיות בשל חלוקות דיכוטומיות ובינאריות העוסקות ב"קיצוניות" מול "מתינות" וב"הקפדה" לנוכח קשר לא מחייב, חלוקות הנובעות מן

הפריזמה של תזת החילון. טענתי היא כי יש התאמה בין החרדיות למסורתיות, וכי שתי אלה מקיימות הוויה שמעבר לתזת החילון ולדיכטומיות שלה. שתיהן מתקיימות על הציר המארגן של המסורת, על האינטימיות והאמון הגלומים בה, ושתיהן אינן מתקיימות סביב עקרונות אידאולוגיים שיטתיים אלא סביב קיום דיאלוגי עם המסורת. החברה החרדית והחברה המסורתית יובחנו ביניהן לא כאנטיתזות אלא כמתקיימות על גבי סקאלה ארוכה של זיקה למסורת, שהחברה החרדית נמצאת בקצה בשל ממד המחויבות שהיא מחזיקה.

החלק החמישי, "חרדיות כמחלת אהבה", יעסוק במאפיינים הפנימיים של האופק התאולוגי החרדי. חלק זה יעסוק במה שנתפס פעמים רבות תכונת ה"חרדה" המאפיינת את ה"חרדיות", תחושת מצב החירות המתמיד, ובניסיון של גורמים ביקורתיים לחשוב את החרדיות החרדית כסוג של פתולוגיה: תנועה דתית של לחץ, כפייתיות ונזירות. בניגוד לכך, החרדה מוצגת כאן כחולי אהבה, תשוקה, יראת שמים, התמסרות ותשומת לב. ההבחנה הזאת הולמת את ההבחנה שבין החרדיות כסקטור לבין החרדיות כתנועה. חלק זה מוקדש להבנת החרדיות כתנועה, תנועה בעלת שורשים בהיסטוריה הארוכה של עם ישראל ולבחינת האופן שהיא נוטלת על עצמה להגשים את הפרספקטיבה שלה על התורה והמצוות, בניגוד לסטריאוטיפ הפתולוגי של התאולוגיה החרדית.

החלק השישי יעסוק באתגרי החברה החרדית כאן ועכשיו, ובשאלות הקשורות לאתגרים הקיומיים של מדינת ישראל, שאלות הריבונות, הפוליטיקה, האזרחות, הציונות והמודרניות, ואתגרי ההשתלבות השונים, בעבודה, באקדמיה ובגיוס לצה"ל, כל אלו מן הפרספקטיבה שנידונה בספר עד כה. במקום בקשת ה"השתלבות" תוצע מחשבה על "שותפות" שאינה מדירה את החברה החרדית מכלל החברה הישראלית. חלק זה יערער על פרויקטים שונים המבקשים לייצר אוטונומיות במדינת ישראל ועל פוליטיקת זהויות המוצעת חדשים

לבקרים. הוא יעלה ביקורת על ההתבדלות הקשיחה, הן מן הצד החרדי והן מן הצד הלא חרדי, שלא מאפשרת לחשוב מרחב משותף, ויטען כי שותפות מחייבת ארגון שונה של המרחב. תופנה ביקורת על החרדיות וההימנעויות שלה, ההסתגרויות וההתבדלויות, אולם לפתחה של מדינת ישראל יונח האתגר שבהכנסת החברה החרדית למרחב האזרחי שלה. אטען כי החברה החרדית עשויה לספק לציונות, לריבונות, למדינה וגם למודרניות אספקטים ביקורתיים מורכבים יותר העשויים לשפוך על הסוגיות הללו אור מחודש, דווקא בשל העובדה שהם לא מגיעים מן "המרכז" אלא מן "השוליים". טענות אלה יעלו מתוך העדפת הפרספקטיבה של החרדיות כתנועה תורנית, ודחיית הצמצום של החרדיות לסקטוראליות. חלק זה יראה כי החזרה אל התורה ואל המצוות כאל מרכיב הזהות היסודי בחברה החרדית עשויה לשמש התחלה של פתרון לסוגיות ולאתגרים השונים העומדים לפתחנו.

*

סגנון הכתיבה של הספר הוא מעט אקלקטי. יש בו עיסוק בשאלות מחקר החרדיות ובשאלות סוציולוגיות הקשורות בו כמו גם בשאלות עיוניות, פילוסופיות ותאולוגיות שונות. הוא עוסק בתחומים תורניים שונים, הלכתיים, אגדיים ומחשבתיים, כמו גם במחקר ביקורתי. בקטעים רבים כתבתי מתוך נקודת מבט אישית ומתוך ניתוח מושגים כפי שראיתי לנכון, אולם מעבר לזה, מנקודת מבט של מי שמכיר את החברה החרדית "מבפנים" ולא רק מבחוץ, ושל מי שעתידה של החברה החרדית כמו גם עתידה של החברה הישראלית, מדינת ישראל והמרחב כולו, חשובים לו. יש מקומות בספר שנקודת המבט המחקרית ה"ניטרלית" מתערבת עם נקודת המבט האישית. סגנון כתיבה זה הוא מכון והוא קשור לביקורת העולה במהלך הספר על מחקר טכני הנעשה "מבחוץ" ועל מגרעותיו. המעורבות הפנימית בסוגיות מאפשרת מבט נכון יותר ומבדילה בין עיקר לטפל, מזהה את השפה הפנימית וחשה את המקצבים המדויקים יותר של הדיון.

אמנם ספר זה עוסק בחרדיות ובחברה החרדית, וממילא נזקק לנושאים חברתיים וסוציולוגיים ומבקש לפעול בזירות אלה. עם זאת, הוא פונה בסופו של דבר לעיון בסוגיות החשובות יותר ולסוגיות המעסיקות אותי במיוחד: הסוגיות התאולוגיות, התורניות והפילוסופיות המושכות בחוטים. שאלות כמו המשמעות של התורה וקיום המצוות, הזהות ההיסטורית של העם היהודי, מושגי המסורת והמחויבות, יראת שמים, חרדה אל דבר ה', קדושה ודבקות, כל אלה יועלו כאן במהלך הספר כחלק בלתי נפרד מן הניתוח. מכאן עולה גם אמירה עקרונית הנוגעת לטענה העיקרית של הספר: הנושאים התאולוגיים, התורניים והרעיוניים אינם נושאים שוליים גם כאשר עוסקים בחקר חברתי. כדי להבין נכון את החברה יש לפנות מן הסוציולוגיה אל הפנומנולוגיה ומשם אל התאולוגיה. במובן זה ספר זה משלב בתוכו גם מוטיבציות דתיות ולא רק חברתיות ואזרחיות.

*

ספר זה הוא פרויקט של מרכז חכמה שאני עומד בראשו. מרכז חכמה מקדם מתווה מחודש, "מודרניזציה מסורתית", ליהדות, לליברליזם, למדינת ישראל ולמרחב האזורי, מעבר לדיכטומיות של העולם המודרני המקטבות בין המודרניות והמסורת. הוא מבקש לייצר אלטרנטיבה לאופני הפעילות המחשבתיים, הפוליטיים, התרבותיים והחברתיים, המבוססים על הדיכטומיות הקלאסיות שיצרו המודרניות וההיסטוריה של ההתנגדות לה, בעיקר הדיכטומיה שבין דת לחילון ושבין מודרניות למסורת. מרכז חכמה מציע שיחה אחרת על המרחבים הללו, ובמקום לראות את המודרניות והמסורת כדיכטומיות, הוא מציע לראותן כיצירות מרחב דיאלוגי המאפשר דיון מורכב ומפותח יותר בנושאים של דת, ליברליזם, תרבות ומודרניות. הספר נכתב מתוך שיחה מתמשכת עם הרב ישראל קוז'ליק ועם הרב יוסף קמינר ראש מכון חכמת התורה.

תודות למכון ון ליר שנושאי הספר עלו בין כתליו בפרויקטים משותפים, לראש מכון ון ליר פרופ' שי לביא, ולשותפים לשיחה ד"ר יוכי פישר, ד"ר עידו הררי, ד"ר דפנה שרייבר, ד"ר אסף תמרי וד"ר אביירם צורף.

תודתי נתונה לחברים ולאנשים הרבים שחלקם עברו על הספר והעירו את הערותיהם וחלקם ניהלו עמי שיחות ארוכות בנושאים הנידונים, ועזרו לי לחשוב ולחשוב שוב. פרופ' אמנון רוז קרקוצקין, עזרא כהן, שמואל בן שלום, שלמה טייטלבוים, חוי בר־זאב, הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ, הרב בצלאל כהן ורבים אחרים. תודה לברוך רוזנבאום ולישראל וקסלשטיין על העבודה המקצועית בהוצאת הספר. תודה לאורית ג'ושוע על עריכת הלשון המוקפדת. ולבסוף, תודה לרות, אשתי, על השותפות לאורך הדרך.

מנחם נאבת

כסלו תשפ"ה

החברה החרדית עומדת כיום במרכזם של דיונים סוערים במדינת ישראל. ספר זה מציב מבט חדש, רדיקלי וביקורתי על החרדיות ועל אתגריה.

הספר מציג אלטרנטיבה לרדוקציה לסוציולוגיה של החברה החרדית, וטוען כי כדי להבין את החברה החרדית יש לחשוב אותה לפני הכל באמצעות התאולוגיה, כמו גם להתייחס ברצינות לדיווח שלה על מרכזיות התורה והמצוות בעיצוב זהותה. הספר קורא תיגר על כיוונים במחקרי החרדיות והאורתודוקסיה הרואים בהן ריאקציה למודרניות בלבד, והוא מציב את החרדיות תחת הגג של המסורת והמסורתיות.

לאורך הספר עולה ההבחנה בין החרדיות כמגזר ולחרדיות כתנועה. עולה הטענה כי ההתכנסות של החרדיות אל הסקטוריאליזם כורכת אותה עם פוליטיקה מקומית ומתחזקת את הדיכטומיות הקיימות. מוצגת הקריאה להתייחס מחדש אל החרדיות כתנועה דתית ותורנית כדי להבין טוב יותר את ליבת זהותה של החברה החרדית ולהוביל לפריצת דרך בהתמודדות עם האתגרים השונים הניצבים לפתחה.

ספר זה נכתב מפרספקטיבה ביקורתית על תזת החילון שהציבה את החרדיות סביב הדיכטומיות של דת וחילון ושל מודרניות ומסורת, בכך הוא מייצר אלטרנטיבה לשיח ההשתלבות הרווח בישראל, ומציע במקומה שותפות ישראלית רבת פנים.

מרכז חכמה הוא מרכז מחקר וחשיבה המקדם מתווה מחודש, מעבר לקוטביות בין מודרניות למסורת, במטרה להשפיע ולחולל שינוי חברתי ותרבותי

מנחם נאבט הוא רב, הוגה דעות וראש מרכז חכמה

מחיר מומלץ : ₪ 89

9 789655 971552